

II. LASY SŁAWUCKIE

księcia Romana Sanguszki

ze sprawozdania W. W. Fedasa.

Lasy wchodzące w skład rozległej własności księcia Romana Sanguszki „Sławuta“, zaległy w gubernii wołyńskiej — w powiecie zasławskim, w dwóch odrębnych kompleksach nierównej wielkości dział: sławucki i zasławski. Pierwszy rozciąga się po prawym, drugi po lewym brzegu rzeki Horynia.

Wszystkich leśnictw jest obecnie w sławuckiem państwie 18, z tych 12 należy do działu sławuckiego, a tylko 6 do zasławskiego.

Ogólna powierzchnia lasu wynosi 39136·90 desiatyn (42659·22 *ha* — 74360·11 *mg n. a.*).

Sosna i dąb są panującymi rodzajami drzew; w domieszce występują z liściastych: brzoza, osika i olcha (tworzące miejscami i drzewostany czyste), w przetknięciu zaś spotyka się jasiona, klona, brzosta, wiąza, lipę i graba. Jasiona i brzosta w niektórych leśnictwach kulturują. Z drzew iglastych oprócz wyżej wymienionej sosny, pojedynczo występują jako w swem rodzinnem siedlisku świerk i modrzew. Obydwa te rodzaje drzew, a osobliwie świerka, spotyka się często w sztucznych uprawach.

Położenie sławuckich lasów w większej części równe i tylko niektóre leśnictwa (n. p. kornickie) odszczególniają się pagórkowatą rzeźbą terenu.

Gleby w dziale sławuckim najczęściej płytkie, piaszczyste i miejscami tylko gliniasto-piaszczyste, barwy szarej w rozlicznych odcieniach; zawartość próchnicy i wilgoci nieznaczna. W zasławskim dziale gleby przeważnie głębokie, barwy ciemnej i więcej zamożne w próchnicę.

Powierzchnia zalesiona w sławuckich dobrach wynosi 37230·8 desiatyn, t. j. 95% ogólnej powierzchni leśnej, tak, że tylko 5% (1906·1 desiat.) jest gołoborza względnie halizn, pustaci i nieużytków.

Rozdział powierzchni lasów wedle panujących rodzajów drzew, z rozdziałem tychże na trzy klasy wieku, okazuje następująca tablica.

Rodzaj drzewostanu	Rębny	Średni	Młody	Pustkii balizny	Razem
	d e s i a t y n y				
Sosnowy	11627·6	3627·0	4386·2	794·2	20435·0
Dębowy	1377·7	2788·4	2692·0	406·3	7264·4
Mieszany (brzoza, osika, olcha, dąb, grab, klon i jasion)	5628·8	3269·9	446·2	186·0	9531·4
Ogółem . .	18634·1	9685·3	7524·9	1386·5	37230·8

Warunki ekonomiczne są rozmaite w różnych rozrzuconych częściach sławuckich lasów, zależą zaś głównie od położenia lasu i oddalenia od miejsc zbytu.

Lasy sławuckie przecina linia południowo-zachodniej kolei, której wybudowanie miało nadzwyczajną doniosłość, ceny bowiem drzewa znacznie się podniosły przez umożliwienie doprowadzenia drzewa na nowe oddalone targi zbytu. Oprócz tego, sama kolej jest znacznym odbiorcą drewna, tak opałowego jak i materiałowego — dla pokrycia własnej potrzeby. Drzewo do kolei dostawia się na stację Sławuta.

Nadto drewno z lasów sławuckich ma zapewniony dostatek zbytu, służąc na pokrycie potrzeby przyległych folwarków księcia Sanguszki, położonych w powiecie zasławskim. Wiele drzewa dostarcza się dla różnorodnych zakładów przemysłowych (fabryk) tak należących do majątku, jako też obcą własnością będących.

W końcu znaczną ilość rozmaitego drewna nabywa miejscowa ludność, prawie wyłącznie z lasów sławuckich, albowiem lasów w zasławskim powiecie bardzo mało, w skutek czego lasy sławuckie przy zbycie drewna korzystają w danej miejscowości wyższością (pierwszeństwem) monopolu w swoim rodzaju.

Gospodarska wyróbka (przeróbka) drzewa ma w sławuckiej własności dość szerokie zastosowanie. Posiadają dwa wielkie tartaki, parowy w Sławucie, a wodny w Ćwitoszy, do których

z lasów dostawiają wszystkie kłocę od 12 calowej średnicy w odczubie przy 9-cio arszynowej długości. Bardzo wiele sortymentów oprócz tego utrzymują na miejscu w lesie przez wytarcie ręczne.

Co się tyczy materiałów wyrabianych w sławuckich lasach, to są one nadzwyczaj różnorodne: kłody i belki najmożliwszych wymiarów, półciny, deski, gonty, żerdzie, słupy, koły, tyki i inne drobne materiały, a także drewno opałowe w kilku sortach uzyskuje się corocznie w znacznej ilości przy wyróbce drzewa i wyseła na wskazane wyżej targi zbytu.

Siły roboczej, prawie wszędzie dostatecznej, dostarczają okoliczni włościanie. Płaca zarobna przy wielkich robociznach (z wyjątkiem robót przy uprawie lasu) ustanawia się od wymiaru: przy wyrębie drzew od sztuki, przy wyrobie materiałów od ilości wyrobionych stóp sześciennych (od stopy sześciennej) i t. d.

Środkami transportu oprócz wspomnianej już południowo-zachodniej linii kolei żelaznej — są wyłącznie zwyczajne drogi (prywatne), w ogóle licho urządzone dla przewozu materiałów i wymagające poprawek. Nawet droga ze Sławuty do dworca kolejowego do tego czasu nie jest żwirowaną, pomimo, że po niej codziennie przewozi się znaczną ilość materiałów, tak z pobliskich lasów jak i z tartaków.

Bardzo ważnym środkiem transportu mogłaby być rzeka Horyń, przeryniająca sławuckie lasy, którą możnaby spławiać drzewo do Dniepru, lecz niestety nie jest ona zupełnie do spławu urządzona.

Do 1850 roku nie prowadzono w lasach sławuckich żadnego gospodarstwa, lecz praktykowano bezładny wyrąb. Około 1850 roku wprowadzono wyrąb na łącznych powierzchniach zrębowych z pozostawieniem nasienników (zręby jasne), licząc na naturalne odnowienie. Jednak w skutek odsłonięcia pokrywały się powierzchnie zrębowe trawami i krzewami, które bądź tamowały obsiew, bądź też zagłuszały zeszłe roślinki cennych rodzajów drzew. Ujemne rezultaty przyjętego systemu wyłoniły się w tak szerokich rozmiarach, że zarządcono przejście do innego sposobu odnowienia. Przy łącznych zrębach pozostano, lecz wprowadzono tuż za nimi wiosenne obsiewy — lub wysadzania drzewek, wychowanych w szkółkach.

Ten system gospodarstwa wprowadzany był stopniowo we wszystkich lasach sławuckich, a pełne zastosowanie osiągnął w początku 1870 roku.

Obecnie kultury rozmaitych rodzajów drzew zajmują w sławuckich lasach obszerną powierzchnię, w przybliżeniu 5000 desiatyn.

Sieć podziału przestrzennego (linii oddziałowych) w obecnym czasie obejmuje całą powierzchnię sławuckich lasów (szerokość linii od 2 do 3 sażeni) a średnia wielkość oddziału (kwartału) wynosi 1-ną kwadratową wiorstę. W rozlicznych częściach lasów, wydzielenie poddziałów przeprowadzono w niejednakowym stopniu drobiazgowości (dokładności co do przyjętego minimum) i powierzchnie ich wahają się w bardzo szerokich granicach.

W leśnictwach sławuckich nie ma podziału lasu na obręby z powodu niezbyt wielkiej powierzchni oddzielnych leśnictw (średnio 2250 desiat.), dla których ustanawia się oddzielnie ogólny plan gospodarstwa i prowadzi się osobna rachunkowość.

W sławuckiej własności zajmują lasy wysokopiennie 27840·2 desiatyn t. j. około 75%, niskopiennie 9390·6 desiatyn t. j. około 25% całej lasem pokrytej powierzchni.

Kolej rębową ustanowiono dla sosny 120 lat, dla dębu (w tych drzewostanach liściastych gdzie dąb jest panującym) 80 do 150 lat, a dla miękkich liściastych rodzajów drzew (lipa, osika i inne) 40 do 60 lat.

Rozmiar użytkowania w lasach sławuckiego majątku uwidocznia następująca tablica, w którą wprowadzono średnie dane za dziesięciolecie od 1886/7 do 1895/6 roku.

Z u ż y t k u	Materiał		Opał		Razem
	twardy	miękki	twardy	miękki	
	s t o p y s z e ś c i e n n e				
głównego	831278	5917814	6131071	6513551	19393714
pośredniego	459382	2173816	3992170	8778104	15403472
Ogółem .	1290660	8091630	10123241	15291655	34797186
				czyli	984760 ^{m³}

W użytkowaniu głównym pozyskano w dziesięcioleciu ogółem 19393714 stóp sześć. czyli 548842 m³ drewna — a że powierzchnia wyrębów wynosiła 1514 desiatyn, otrzymano przeciętnie z desiatyny 362 m³ czyli z hektara 330 m³.

Wedle planów gospodarczych zestawionych dla wszystkich leśnictw sławuckich, ogólna powierzchnia rocznego wyrębu wynosić powinna 406·5 desiatyn. Średnia zaś powierzchnia rzeczywistego wyrębu rocznego w powyższem dziesięcioleciu wynosiła

151·4 desiatyn, t. j. powierzchnia rzeczywistego wyrębu wynosiła zaledwie 37·7%, wyrębów przeznaczonych planem do użytkowania.

W skutek tej oszczędności w użytkowaniu (wyrębach), praktykowanej już od szeregu lat, nagromadziło się w lasach sławuckich bardzo wiele rębnych drzewostanów, które obecnie sięgają już 50% całej powierzchni lasów, jak to widać z tablicy umieszczonej na początku tej notatki.

Pośród tych drzewostanów (osobliwie sosnowych) zajmujących powierzchnię 18634·1 desiatyn jest wiele już przestałych. W tych to przestałych drzewostanach zakładają coroczne wyręby, którym nie starają się nadać jakiegokolwiek raz na zawsze określonej wielkości i formy, lecz powodują się naturalnymi granicami drzewostanów przypadających do wyrębu.

Co się tyczy zakładania zrębów przeciw kierunkowi panującego wiatru, to zwyczajne zasady nie wszędzie bywają z uwagą zastosowywane.

Użytkowanie pośrednie w lasach sławuckich ogranicza się na wyrębie suszek i uprzątaniu niepożądanych drzew (osobliwie brzozy i osiki), a przeszkadzających we wzroście cennym rodzajom.

Trzebieże we właściwym tego słowa znaczeniu, nie mają zastosowania, a czyszczenia młodzików prawie nigdzie nie przeprowadza się. W ogóle użytkowanie przeprowadza się w lasach sławuckich bez jakiegokolwiek naprzód ułożonego planu.

Pielęgnowanie drzewostanów zasadza się na wyżej wspomnianym wyrębie drzew przeszkadzających w rozwoju panującego rodzaju drzewa i na stosowaniu rozmaitych środków zapobiegawczych przeciw owadom, szczególnie tym, które szkodzą kulturom.

Z pobocznych użytków należy wspomnieć o pastwisku bydła, które dopuszcza się w niektórych częściach lasu i to tylko w drzewostanach (rębnych) starszych; w młodnikach pastwisko bezwarunkowo wzbronione. Kultury, w celu ochrony od bydła bywają zwykle ogradzane i ogrodzenia te utrzymują się, aż kultury dojdą 15 do 20 lat wieku. Na pastwisko wpuszczane bywa bydło rogate i konie, za opłatą albo od sztuki (leśnictwo sławuckie), albo też od wyznaczonej powierzchni lasu (leśnictwo barbarowskie).

Polowanie w całym sławuckim majątku jest osobom obcym surowo wzbronione. Troskliwa ochrona zwierzyny, osobliwie sarn, poruczona jest personalowi i straży leśnej.

Zarząd wszystkimi lasami sławuckimi poruczono naczelnemu nadleśnemu (Forstmeister), któremu podporządkowano następujący personal: trzech kontrolerów*), jeden geometratksator, 18 leśniczych, 6 adjunktów lub praktykantów, 20 starszych dozorców lasu, 111 gajowych i 4 dozorców przy wjazdach do lasów. Zarząd kasą i buchhalterią jest także podporządkowany naczelnemu nadleśnemu. W końcu jego zawiadownictwu oddane są 2 tartaki, 2 smolarnie i skład materiałów leśnych przy dworcu sławuckim.

Siedzibą głównego zarządu lasów jest miasteczko Sławuta.

Co do dochodów z lasów sławuckich to takowe w r. 1895/6 przedstawiały się następująco:

a) Ze sprzedaży płodów leśnych i z użytków ubocznych	r. s.	132909·87
b) Z tartaku parowego	„	30445·66
c) „ wodnego	„	9899·98
		<hr/>
	Razem r. s.	173225·51

Rozchody w tymże roku, rozdzielone na pojedyncze grupy, były:

a) Główny zarząd, buchhalterya i kasa	r. s.	7674·24
b) Taksacya	„	1250·76
c) Kontrola	„	3654·50
d) Utrzymanie leśniczych, adjunktów i straży	„	26888·92
		<hr/>
	Razem r. s.	39468·42
e) Administracya parowego tartaku	r. s.	2166·01
f) „ wodnego „	„	1007·84
		<hr/>
	Razem r. s.	3173·85

Z powyższych danych obliczono czysty dochód z ogólnej powierzchni lasów sławuckich w r. 1895/6 na 4·43 rubli z desiatyny.

*) Wszystkie sławuckie lasy podzielone są na trzy nadleśnictwa: sławuckie, kamieńskie i zasławskie i każde z nich przydzielone jednemu z kontrolerów.